

- the next factors are more important for professional self-fulfillment of women: development of organizational skills; a level of her professional self-efficacy; satisfaction with the content of professional activity; opportunity to be less tired during a workday; "reduction of personal achievements" (a negative factor).

Prospects for further research are in development, based on the results, of practical technological approaches aimed at promoting of self-fulfillment of skilled peoples of different professions.

Keywords: self-fulfillment, professional self-fulfillment, professional development, factors of self-fulfillment, skilled people.

УДК: 159.938

Корніяка О.М.

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІСНЕННЯ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Корніяка О.М. Комуникативна компетентність як визначальний чинник професійного самоздійснення викладача вищої школи. У статті проаналізовано психо-логічний зміст феномена компетентності фахівця. Подано розуміння сутності комуникативної компетентності й визначено її місце у структурі професійної компетентності. Показано значення професійного спілкування викладача ВНЗ та його інструмента - комуникативної компетентності для успішного здійснення ним науково-педагогічної діяльності. Визначено роль цього виду компетентності в його професійно-комуникативному самоздійсненні.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, комуникативна компетентність, професійне самоздійснення, науково-педагогічна діяльність, фахівці науково-педагогічного профілю.

Корніяка О.Н. Коммуникативная компетентность как определяющий фактор профессионального самоосуществления преподавателя высшей школы. В статье проанализировано психологическое содержание феномена компетентности специалиста. Представлено понимание сущности коммуникативной компетентности и определено ее место в структуре профессиональной компетентности. Показано значение профессионального общения преподавателя высшей школы и его инструмента - коммуникативной компетентности для успешного осуществления им научно-педагогической деятельности. Определена роль этого вида компетентности в его профессионально-коммуникативном самоосуществлении.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, коммуникативная компетентность, профессиональное самоосуществление, научно-педагогическая деятельность, профессионалы научно-педагогического профиля.

Викладач вищої школи – ключова постать у виконанні замовлення суспільства на професійну підготовку майбутнього компетентного фахівця, і моральний авторитет, що відображає ціннісні орієнтири соціуму. Опанування тим, кого навчають, соціального досвіду і досвіду практичної діяльності в сучасному суспільстві відбувається через посередництво і взаємодію саме з викладачем як суб'єктом науково-педагогічної і комуникативної діяльності. Тому одним з найважливіших психологічних інструментів успішної професійної діяльності цього фахівця, а також визначальним чинником досягнення ним, зрештою, вершини соціального сходження – самоздійснення у професії – виступає його комуникативна компетентність.

Це і зумовило актуальність дослідження, метою якого є з'ясування місця комунікативної компетентності у структурі професійної компетентності викладача ВНЗ, її значення для ефективного здійснення ним педагогічної діяльності й визначення ролі цього феномена в його самоздійсненні у просторі професії.

Теоретичний виклад матеріалу. Згідно з сутністю професії, що полягає у професійній діяльності, фахова діяльність викладача вищої школи характеризується низкою ознак: вона дидактична, когнітивна, наукова, соціально-комунікативна, методична і т.п. Звідси структура професійної діяльності фахівця науково-педагогічного профілю має складний характер і охоплює такі її види: педагогічну, когнітивну, наукову, комунікативну, методичну тощо. Його діяльність супроводжується повсякчас професійним спілкуванням, яке зумовлене її цілями і забезпечує взаємодію її суб'єктів у процесі розв'язання науково-педагогічних завдань. В умовах провідної ролі у професійній діяльності цього фахівця організованої комунікативно-мовленнєвої взаємодії зі студентами і колегами особливого значення набуває комунікативна компетентність як засіб діяльності та спілкування названих соціальних суб'єктів.

Тим часом однією з найважливіших характеристик професіонала взагалі – і зокрема, науково-педагогічного профілю – є активність: в тому числі соціально детермінована комунікативна активність. Вона передбачає, за С.Л. Рубінштейном (1986), здатність суб'єкта діяльності до розвитку й інтеграції, самодетермінації, саморегуляції і самовдосконалення, до якомога повнішого розкриття в практиці роботи власного самоактуалізаційного і самореалізаційного потенціалу. Звідси головний мотив цього фахівця – самореалізація і самоздійснення у професії.

Складна за своїм характером і науково-педагогічна по суті професійна діяльність викладача ВНЗ вимагає від свого суб'єкта компетентності у професії – професійної компетентності як психологічного інструмента її здійснення.

При розгляді питання компетентності у професії маємо передусім здійснити стислий екскурс у теорію розуміння базового поняття. Згідно із загально-визнаним науковим співтовариством розумінням і відповідно до нормативних документів (зокрема, Державного стандарту освіти в Україні) *компетентність* (від лат. *competens* (*competentis*) – належний, відповідний) розглядається дослідниками у трьох основних аспектах: 1) коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід; 2) результативність та ефективність дій суб'єкта діяльності; 3) набута у процесі навчання здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть використовуватися для виконання практичних і теоретичних завдань.

Наразі розглянемо деякі відмітні ознаки родового поняття «компетентність». На нашу думку, саме третя дефініція цього поняття: здатність до розв'язання завдань, тобто спроможність (або стан готовності) особистості здійснювати діяльність, використовувати набуті знання і вміння на практиці – повною мірою відображає його зміст. Проте такий підхід не має спонукати до розгляду компетентності лише як індивідуально-психологічної особливості

конкретної особистості. Зміст поняття набагато ширший: це загальна якість, нормативна для багатьох індивідів, об'єднаних атрибутами певної діяльності.

Поза тим для науковців характерне як розмежування змісту, так і синонімічне вживання близьких за граматичною формою лексем – понять компетентності і компетенції. Подібність і відмінності у змісті цих понять були у свій час з'ясовані М.С. Головань (1974) у статті «Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду». Наразі правомірним, на нашу думку, є розгляд компетенції (лат. *competentia*, від *compeo* – взаємно прагну; відповідаю, підходжу) як сукупності завдань, повноважень, прав і обов'язків посадової особи або якої-небудь організації, установи, що визначаються законодавством [10].

Проте в освітній сфері ці поняття все частіше вживаються як синонімічні у плані компетентнісної освіти. Вектор присутності в педагогіці термінів «компетентність» і «компетенція» вельми переконливо окреслила Г.Г. Скоробогатова: «...ці поняття відображають цілісність й інтегративну сутність результату освіти на будь-якому рівні». Втім, обидва поняття позначають високу якість професійної діяльності людини, свідчать про особистісну здатність спеціаліста розв'язувати певний клас професійних завдань.

Звідси *професійна компетентність* розуміється нами як інтегрована здатність особистості – система набутих знань, вмінь та практичного досвіду, використовуваних суб'єктом діяльності при виконанні професійних завдань й обов'язків тієї посади, яку він обіймає; вона пов'язана з результативністю та високою якістю його професійної діяльності. Професійна компетентність має складно організовану структуру, детерміновану специфікою певної професії.

Як показало наше дослідження, професійна компетентність викладача ВНЗ із необхідністю об'єднує у своєму складі такі ключові компетентності: педагогічну, психологічну, комунікативну, мовленнєву, інформаційну, полікультурну, соціальну, технологічну, самоосвітню, креативну і, зрозуміло, компетентність особистісного самовдосконалення. Наразі дамо характеристику кожній з названих компетентностей.

1. *Педагогічна компетентність* – знання і вміння оптимального відбору форм, методів та засобів організації освітнього процесу, вміння забезпечувати інноваційний характер (або модернізацію) його змісту; вміння «переводити» мету і зміст освіти та виховання у конкретні педагогічні завдання; відмова від неефективних методик, застосування сучасних технологій навчання; педагогічне прогнозування (моделювання, висування гіпотез, мисленнєвий експеримент тощо).

2. *Психологічна компетентність*, що є неодмінною складовою професійної компетентності фахівця, – це володіння суб'єктом діяльності методами експрес-діагностики та інструментарієм, що дає змогу формувати у студентів уміння управляти своїми психічними станами; здатність надавати психологічну підтримку, а також сприяти зростанню людини і як професіонала, і як особистості.

3. *Комунікативна компетентність* – система знань, вмінь і навичок особистості, що забезпечують ефективне спілкування. Вона передбачає володіння йо-

го суб'єктом всіма видами комунікативно-мовленнєвої діяльності: здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з людьми, виконувати певні соціальні ролі у колективі, вміння улагоджувати розбіжності та конфлікти, вміння співробітничати та працювати з групою (у групі) тощо.

4. *Мовленнєва компетентність* – здатність особистості (система її знань та вмінь) до отримання інформації, адекватного розуміння її смислу, програмування і висловлення своїх думок; спроможність вільно (дохідливо, виразно) оперувати усним і письмовим висловлюванням; розглядається нами як структурна складова комунікативної компетентності.

5. *Інформаційна компетентність* – вміння здобувати, осмислювати, опрацьовувати та використовувати інформацію з різних джерел (запитувати різні бази даних); вміння забезпечувати взаємозв'язок своїх знань, впорядковувати їх та правильно використовувати для прийняття рішень.

6. *Полікультурна компетентність* – це адаптованість людини до культурного, комунікаційного, техногенного й інших аспектів сучасного суспільства, а також розуміння та повага до людей інших національностей, релігій, культур, мов, рас, політичних уподобань та соціального становища.

7. *Соціальна компетентність* – володіння знаннями та досвідом у сфері громадсько-суспільної діяльності; вона характеризує вміння людини повноцінно жити в суспільстві – брати на себе відповідальність, приймати рішення, робити вибір, приймати діяльність демократичних інститутів суспільства; вона включає і наявність у її носія навичок соціальної активності та потребу в соціальному сходженні, тобто особистісному самоздійсненні.

8. *Технологічна компетентність* – здатність мобілізувати знання та вміння для вирішення конкретних професійних проблем, вміння використовувати нові технології інформування та комунікації.

9. *Самоосвітня компетентність* – здатність до саморозвитку, самовдосконалення і самоздійснення в діяльності; наявність потреби в самоосвіті, готовності постійно навчатися протягом усього життя.

10. *Креативна компетентність* – володіння вмінням продуктивної творчої діяльності у галузі науки і комунікації; здатність організувати спільну творчу діяльність, яка розвиває соціально значущі якості особистості; вміння здобувати користь із досвіду, вміння віднаходити нові рішення тощо.

11. *Компетентність особистісного самовдосконалення* – володіння способами духовного, фізичного, інтелектуального і комунікативного саморозвитку, а також навичками рефлексії й емоційної саморегуляції.

Наводячи тут перелік структурних компонентів загальної ієрархії професійної компетентності, ми не мали на меті визначення ключових компетентностей, що відповідають традиційним освітнім параметрам, а лише встановлення основних компетентностей як засобу діяльності саме цього фахівця. Маємо також зазначити, що й у ході реалізації міжнародного проекту «Визначення та добір ключових компетентностей», здійснюваного Організацією економічного співробітництва і розвитку та інститутами освітньої статистики Швейцарії і США, так само не було вироблено строгого їх визначення. Проте в орієнтов-

ному переліку «освітніх» компетентностей є вказівки на комунікативні вміння, комунікативну компетентність: це «уміти співробітничати та працювати у групі, улагоджувати розбіжності та конфлікти, уміти домовлятися» тощо.

До того аналіз змісту перелічених нами компетентностей (крім виділеної спеціально креативної компетентності) свідчить про їхню креативну спрямованість, а в окремих випадках вони слугують підґрунтям для вияву фахівцем творчості у професійній діяльності. Так само з метою аналізу нами виділено тут окремо мовленнєву компетентність, хоча вона є невід'ємною структурною складовою комунікативної компетентності.

Поза тим у складно організованій якісній структурі професійної компетентності викладача вищої школи домінуючу позицію займає комунікативна компетентність через свою соціально-практичну обумовленість і педагогічно-комунікативну значущість. У широкому розумінні комунікативна компетентність – це інтегрована здатність фахівця до спілкування. Саме спілкування є головним засобом професійної діяльності викладача: його не можна замінити якимись іншими засобами і без нього практичну діяльність неможливо виконати. Це той чинник, що визначає якісні характеристики результату (продукту) професійної діяльності фахівця-соціонома. Разом з тим професійне спілкування, що традиційно розглядається психологічною наукою як “діяльність у діяльності”, – специфічний вид діяльності, або комунікативна (в тому числі мовленнєва) діяльність.

Викладач має здійснювати комунікативно-мовленнєву діяльність у всіх сферах своєї роботи: дидактичній, виховній, методичній, організаційній тощо. Така всеохоплююча загальність, тобто присутність діяльності спілкування у всіх видах професійної діяльності цього фахівця, зумовлює пріоритетність сформованості і розвитку в системі його професійної компетентності передусім комунікативної компетентності як ключового інструмента комунікативної діяльності. Ця діяльність зумовлена потребою розв'язання саме комунікативних завдань, що виникають у процесі фахової взаємодії, а через них – розв'язання власне професійних завдань. Звідси професійне самоздійснення викладача вищої школи неможливе без його комунікативного самоздійснення через комунікативну компетентність як засіб діяльності.

Узагальнення результатів вивчення літературних джерел щодо тлумачення комунікативної компетентності і власне теоретико-експериментальне дослідження дали змогу розглядати *комунікативну компетентність як складно організоване, внутрішньо суперечливе поєднання комунікативних знань і вмінь, що відображають цілі та результати здійснюваної суб'єктом спілкування комунікативної діяльності*. Це психологічний інструмент, використовуваний фахівцем у процесі діяльності, спілкування і професійного самоздійснення. Підґрунтям у розвитку комунікативної компетентності, невід'ємної від будь-якої професійної компетентності, виступають, за У. Ордоном (2009), «стартові компетентності», до яких відносяться загальні гуманістичні знання, особистісна культура й інтелектуальні вміння. Стартові компетентності стають вихідною точкою у формуванні ключових складових комунікативної компетентності.

Тим часом для розв'язання специфічних комунікативних завдань: передавання інформації, сприймання один одного, взаємооцінки, взаємодії, взаємовпливу, організації та управління діяльністю тощо – у професійному спілкуванні фахівців-соціономів, у тому числі викладачів, мають бути наявні такі складові:

по-перше, спільний тезаурус (схожа система мови, понять, смислових значень); правильне, образне, емоційне, стилістично визначене мовлення; відповідна міміка, жестикуляція, кінетика; численні вербальні та невербальні стратегії і тактики, що об'єднуються у комунікативному аспекті спілкування;

по-друге, оцінка і розуміння людини людиною, здатність до співпереживання, розвинений «емоційний інтелект», вміння розуміти настрій інших людей, висока чутливість стосовно співрозмовника, вміння контролювати власні почуття та емоції т.п., що поєднуються в межах перцептивного аспекта спілкування;

по-третє, висока здатність до співпраці, позитивне ставлення до оточуючих, зосередженість на стимулюванні комунікації, симетричне включення в неї обох партнерів зі спілкування, прагнення до взаєморозуміння, що їх об'єднує інтерактивний аспект спілкування [9].

У зв'язку з цим створена нами у процесі дослідження модель комунікативної компетентності об'єднує у своєму складі три головних групи вмінь, або здатностей: комунікативно-мовленнєву, соціально-перцептивну й інтерактивну, названі нами у дослідженні її основними структурними компонентами [див. докл.: 3; 4; 5]. Виділені нами здатності, або компетентності, мають низку характеристик: вони самостійні (кожна з них є унікальним додатком до професійних вмінь), взаємозалежні (кожна певною мірою пов'язана з іншими), ієрархічно організовані (кожна існує завдяки наявності попередньої). За допомогою цих компетентностей суб'єкт комунікативної діяльності реалізує в педагогічному процесі три основних функції спілкування: комунікативну, перцептивну й інтерактивну. Комунікативна компетентність має також три інтегральні характеристики, що визначають якість спілкування викладача вищої школи: дидактичну інтенцію, креативну спрямованість і педагогічну гнучкість.

Крім того, комунікативна компетентність – це фактор, який сприяє професійному довголіттю суб'єкта діяльності, а відтак, його якомога повнішому самоздійсненню у професії. Під час спілкування, тим паче педагогічної взаємодії, відбувається різка зміна видів нервової діяльності індивіда. При цьому нейрони мозку активно навантажені: вони забезпечують створення фахівцем – озброєним комунікативною компетентністю як інтегрованою здатністю до спілкування – нових схем та моделей комунікації, розвиток пізнавального ставлення до навчальної ситуації та навколишнього світу, розв'язання актуальних проблем і конфліктів, вироблення ресурсу соціальної адаптації і взаємообміну інформацією. Адже природою закладено так, що значна частина мисленневих і комунікативно-мовленневих здатностей людини призначена для підтримання саме «живого» спілкування з іншою людиною. В цей час людський мозок, за твердженням одного з провідних світових нейробіологів Філіпа Хайтовича, збагачується (або позбавляється – при «урізанні» спілкування) великою часткою інфо-

рмації, на отримання й опрацювання якої він «заточений». У випадку інтенсивного професійного спілкування викладача зі студентами – в умовах підтримання високої працездатності задля розв'язання педагогічних завдань – його адаптаційні та креативні ресурси і можливості самоздійснення, відмітними рисами якого є активність і творчість, примножуються.

Це підтверджується і даними З.Ф. Єсарєвої (1971), отриманими при вивченні нею наукової продуктивності викладачів університету. Вона встановила, що коли викладач вирішує продовжувати наукову і педагогічну діяльність у пенсійному віці, то він переживає третій пік наукової продуктивності, зумовлений збереженням інтелектуальних функцій викладачів похилого віку і тим, що їх життєва настанова концентрується на науковій та педагогічній діяльності здебільшого у формі *науково-педагогічного спілкування* [1].

Відтак, можемо констатувати, що комунікативна діяльність, психологічним інструментом реалізації якої виступає комунікативна компетентність її суб'єкта, має логіку та дістає розвиток у просторі професії, що дає змогу викладачеві продуктивно мислити, робити висновки, подовжувати стан розумового здоров'я і працездатності.

Тим часом характеристика професіонала передбачає розгляд людини як цілісності – і як суб'єкта діяльності, й як особистості. При цьому суб'єкт праці – це інтегратор особистісної продуктивної спрямованості (інтереси, цінності, мотиваційно-потребова сфера); індивідуальних якостей (вікових, індивідуально-типологічних, тілесних) й індивідуального розвитку людини (когнітивного, психомоторного, комунікативного, вольового). Суб'єкт діяльності – ініціатор активності з властивою йому свідомістю, волею, здатністю діяти цілеспрямовано, з прагненням до пізнання, з творчим ставленням до дійсності [2]. Тобто він є особистістю, котра виступає, за К. Вітакер (1998), інструментом професії.

Як показало дослідження, компетентність включає й особистісне ставлення, усвідомлення фахівцем соціально-практичної значущості не тільки предмета діяльності, а й засобу її здійснення – у нашому випадку це ставлення до такої своєї інтегрованої якості, як комунікативна компетентність. До того розвиток комунікативної компетентності детермінують риси характеру, емоційні особливості, здібності та інші властивості особистості фахівця, що їх дослідники (В.М. Куніцина, 1991; Є.А. Лещинська, 1992; Є.П. Ільїн, 2009) називають комунікативними якостями. До числа комунікативних якостей належать і моральні якості (ввічливість, емпатійність, тактовність, повага до іншої людини та ін.), пов'язані з моральною поведінкою особистості її носія у професійно-міжособистісній взаємодії.

Дослідження дало змогу з'ясувати, що саме *особистістю* викладача багато в чому визначається ефективність професійного, педагогічного, спілкування. Поза особистісним впливом педагога навіть багаторазовий психологічний вплив не дасть, на думку О.В. Селезньової (2002), реального результату. Такий вплив визначається як процес і результат зміни особистістю в ході взаємодії поведінки іншої особистості, її настановлень, намірів, уявлень, оцінок і т.п. У педагогічному спілкуванні найбільше значення для суб'єкта особистісного впливу мають два взаємопов'язаних чинники: *авторитет і здатність викликати та підтримувати*

ти довіру до себе, що мають поєднуватися з відповідним зовнішнім виглядом мовця і здатністю до встановлення комунікативного контакту. Сила морального авторитету викладача і довіра до мовленого ним не тільки визначають ефективність професійно-педагогічної взаємодії викладача і студентів, а й сприяють взаємній рефлексії, взаємоповазі й емоційній саморегуляції, що пов'язане з набуттям компетентності особистісного самовдосконалення.

У професійній діяльності фахівець, що володіє компетентністю особистісного самовдосконалення, орієнтується насамперед на особистісне самоздійснення. При цьому він налаштований на відносини з колегами: у викладачів це поєднується з реалізацією своїх, соціальних за характером, якостей у професійному спілкуванні з об'єктами своєї праці – тими, кого навчають. Разом з тим цей фахівець дбає про постійне вдосконалення своїх особистісно-професійних якостей для досягнення високих результатів у праці, отримання гідної оцінки оточення, кар'єрного зростання тощо.

Звідси суб'єкт педагогічної і наукової діяльності має володіти, крім традиційно вичленовуваних дослідниками певних знань і навичок, спеціальних здібностей і розвинених професійно важливих якостей, ще й соціально значущими, морально-комунікативними, якостями, тобто комунікативною компетентністю як інтегрованою якістю. Він характеризується також трьома пріоритетними початками – *професійним* (інтелектуально-творчим за характером), *етичним* і *рефлексивним* у їхній взаємодії одне з одним, що концентровано виражають досягнутий ним стан особистісного і професійного самоздійснення. А реальним життєвим потенціалом сучасних фахівців науково-педагогічного профілю виступає діалогічна комунікація з іншими людьми, звернена до предмета освіти і науки й до самих себе [11].

Обов'язковість педагогічної комунікації й зумовлює визначальну роль комунікативної компетентності як інструмента діяльності фахівця науково-педагогічного профілю. Ця його здатність до спілкування забезпечує успішний перебіг діяльності і, зрештою, професійне самоздійснення. Досягнення вершини професійної діяльності вимагає глибокої внутрішньої роботи над собою, як найповнішої реалізації в діяльності й спілкуванні своїх особистісних і професійних якостей, а головне – постійного розвитку комунікативної компетентності як загальної (нормативної) для будь-якого фахівця якості.

Таким чином, професійне самоздійснення викладача вищої школи неможливе без його комунікативного самоздійснення у формі високорозвиненої здатності до спілкування – комунікативної компетентності.

Ступінь реалізації комунікативної компетентності в професійно-комунікативній діяльності цього фахівця ми спеціально вивчали в процесі емпіричного дослідження професійного самоздійснення [7]. Було зафіксовано зниження розвитку комунікативної компетентності у сфері ділового спілкування та окремих її складових у викладачів вищої школи у міру дорослішання – 40 років і старші. До цього, певно, призводить виникнення – внаслідок надмірної „ідентифікації” особистості з професією – комунікативно-професійної деформації, що зумовлює енергійність у педагогічній взаємодії,

неуважність до інших людей, авторитарність, відсутність критичного ставлення до себе, а особливо – послаблення психологічної готовності (або її цілковита відсутність) до нових професійних, у тому числі комунікативних, звершень.

Психологічне дослідження дало змогу дійти таких **висновків**.

- Важливим психологічним інструментом діяльності та спілкування викладача вищої школи виступає його комунікативна компетентність. На підставі результатів дослідження саме комунікативну компетентність – інтегровану і нормативну для будь-якого фахівця якість – розглядаємо як визначальний чинник його професійного самоздійснення.
- Професійна комунікація викладача вимагає врахування взаємозв'язку і взаємовпливу основних складових комунікативної компетентності, забезпечуючи збалансованість їх реалізації в діяльності для досягнення соціального ефекту.
- Отримані результати стосовно взаємозв'язку між складовими комунікативної компетентності і показниками професійного самоздійснення викладачів вищої школи свідчать про потребу постійного узгодження (протягом усього професійного шляху) розвитку самоздійснення у професії з вдосконаленням їх найважливішого психологічного інструмента.

В **перспективі** дослідження встановлення – відповідно до науково-психологічного підходу – взаємозв'язку і взаємозалежності між професійним самоздійсненням викладача і розвитком кожної з виділених нами складових його професійної компетентності.

Список використаних джерел

1. Есарева З.Ф. Динамика научного творчества преподавателей в зависимости от возраста / З.Ф. Есарева // Возрастная психология взрослых: Тез. докл. к науч. конф., 27 – 29 октября 1971. – Л., 1971. – Вип.2.
2. Иванова Е.М. Психология профессиональной деятельности /Е.М. Иванова. – М.: Персэ, 2011. – 336 с.
3. Корніяка О.М. Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності педагогів і психологів у період їх професійної адаптації / О.М. Корніяка // Психолінгвістика: Зб. наук. праць ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди”. – Переяслав-Хмельницький: ПП “СКД”, 2010. – Вип. 7. – С.31 – 40.
4. Корніяка О.М. Порівняльний аналіз розвитку комунікативної компетентності фахівця у період його первинної і вторинної професіоналізації / О.М. Корніяка // Проблеми сучасної психології: Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011.
5. Корніяка О.М. Психологія розвитку комунікативної компетентності на різних етапах професійного становлення особистості / О.М. Корніяка // Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України/ За ред. акад. С.Д. Максименка. – К., 2012. – Вип.39. – С. 211–223.

6. Корніяка О.М. Актуальні психологічні аспекти професійного самоздійснення викладача вищої школи / О.М. Корніяка // Проблеми освіти: наук. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2014. – Вип. 78. – Ч.2. – С.13 – 21.
7. Корніяка О.М. Комунікативний аспект професійного самоздійснення викладача вищої школи / О.М. Корніяка // Актуальні проблеми психології. – Т.УІ: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2015. – Вип.15. – С. 71 – 82.
8. Психологические основы профессиональной деятельности: хрестоматия / Сост. В.А. Бодров. – М.: ПЕР СЭ; Логос, 2007. – 855 с.
9. Психология общения. Энциклопедический словарь / Под общ. ред. А.А. Бодалева. – М.: Изд-во «Когито-Центр», 2011. – 600 с.
10. Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. – К.: Головна редакція УРЕ, 1974. – С.345.
11. Старовойтенко Е.Б. Культурная психология личности: Монография /Е.Б. Старовойтенко. – М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2007. – 310 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Esareva Z.F. Dynamika nauchnoho tvorchestva prepodavateley v zavysymosti ot vozrasta / Z.F. Esareva // Vozrastnaya psikhologhiya vzroslykh: Tez. dokl. k nauch. konf., 27 – 29 oktyabrya 1971. – L., 1971. – Vyp.2.
2. Yvanova E.M. Psikhologhiya professional'noy deyatel'nosti /E.M. Yvanova. – М.: Persэ, 2011. – 336 s.
3. Korniyaka O.M. Psikhologichni osoblyvosti rozvytku komunikatyvnoyi kompetentnosti pedahohiv i psikhologiv u period yikh profesiyanoi adaptatsiyi / O.M. Korniyaka // Psikholinhvistyka: Zb. nauk. prats' DVNZ “Pereyaslav-Khmel'nyts'kyu derzhavnyy pedahohichnyy universytet im. Hryhoriya Skovorody”. – Pereyaslav-Khmel'nyts'kyu: PP “SKD”, 2010. – Vyp. 7. – S.31 – 40.
4. Korniyaka O.M. Porivnyal'nyy analiz rozvytku komunikatyvnoyi kompetentnosti fakhivtsya u period yoho pervynnoyi i vtorynnoyi profesionalizatsiyi / O.M. Korniyaka // Problemy suchasnoyi psikhologhiyi: Zb. nauk. prats' Kam"yanets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohiyenka, Instytutu psikhologhiyi imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny / Za red. S.D. Maksymenka, L.A. Onufriyevoyi. – Kam"yanets'-Podil's'kyu: Aksioma, 2011.
5. Korniyaka O.M. Psikhologhiya rozvytku komunikatyvnoyi kompetentnosti na riznykh etapakh profesiynoho stanovlennya osobystosti / O.M. Korniyaka // Naukovi zapysky Instytutu psikhologhiyi imeni H.S. Kostyuka APN Ukrayiny/ Za red. akad. S.D. Maksymenka. – K., 2012. – Vyp.39. – S. 211–223.
6. Korniyaka O.M. Aktual'ni psikhologichni aspekty profesiynoho samozdiysnennya vykladacha vyshchoyi shkoly / O.M. Korniyaka // Problemy osvity: nauk. zb. / Instytut innovatsiynykh tekhnologiy i zmistu osvity MON Ukrayiny. – K., 2014. – Vyp. 78. – Ch.2. – S.13 – 21.
7. Korniyaka O.M. Komunikatyvnyy aspekt profesiynoho samozdiysnennya vykladacha vyshchoyi shkoly /O.M. Korniyaka // Aktual'ni problemy psikhologhiyi.

- Т.УІ: Psykhofiziolohiya. Psykholohiya pratsi. Eksperymental'na psykholohiya. – К.: DP «Inform.-analit. ahent·stvo», 2015. – Vyp.15. – S. 71 – 82.
8. Psykholohycheskye osnovy professyonal'noy deyatel'nosti: khrestomatyya / Sost. V.A. Bodrov. – М.: PER SЭ; Lohos, 2007. – 855 s.
 9. Psykholohyya 1. Esareva Z.F. Dynamyka nauchnoho tvorchestva prepodavateley v zavysymosti ot vozrasta / Z.F. Esareva // Vozrastnaya psykholohyya vzroslykh: Tez. dokl. k nauch. konf., 27 – 29 oktyabrya 1971. – L., 1971. – Vyp.2.
 10. Slovnyk inshomovnykh sliv / Za red. O.S. Mel'nychuka. – К.: Holovna redaktsiya URE, 1974. – S.345.
 11. Starovoytenko E.B. Kul'turnaya psykholohyya lychnosti: Monohrafiyya /E.B. Starovoytenko. – М.: Akademychesky Proekt; Haudeamus, 2007. – 310 s.

Korniyaka O.M. Communicative competence as a determining factor of university teacher's professional self-fulfilment. The article analyzes the psychological meaning of the “professional competence” phenomenon. Understanding of the communicative competence nature is presented and its place in the professional competence structure is determined.

In particular, it is show that the communicative competence holds a dominant position in a complex qualitative structure of university teacher's professional competence due to its dependence on the society and significance of communications for educational practice. Broadly speaking, the communicative competence is an integrative professional ability to communicate. Interpersonal communications are the main tool of a professional teacher: they cannot be replaced by any other means and the professional activities cannot be performed without them. This is the factor that determines quality characteristics of an outcome (a product) of professional activities of specialists in socionomy.

At the same time, professional communications, which are traditionally regarded in the psychological science as "activities in the activity", are a specific type of activities, it is a communicative (including speaking) activity. A teacher has to perform communicative speech activities in all areas of his/her work: pedagogical, educational, methodical, organizational and others. This comprehensive universality, i.e. the presence of communicative activities at all types of specialist's professional, scientific and pedagogical work, determines importance of formation and development, first of all, of the communicative competence within the professional competence structure as a key tool of interpersonal communications. Communicative activities are governed by the need to resolve communicative problems arising in the course of professional interaction, and through them, to resolve proper professional problems. So, professional self-fulfilment of university teachers is impossible without communicative self-realization through communicative competence as a work method.

The study shows that the communicative competence is an important psychological tool of university teacher's interpersonal communications. Its results allow us to regard the communicative competence – an integrative ability and a prescriptive quality for any specialist - as a determining factor for his/her professional self-fulfilment.

Key words: competence, professional competence, communicative competence, professional self-fulfilment, researching and teaching activities, university teacher.

Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2016. – Том. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. – Випуск 16. – 196 с.

Головний редактор:

дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор
С.Д. Максименко

Заступник головного редактора: дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор **Н.В. Чепелева**.

Відповідальні секретарі: канд. психол. наук, ст.н.с. **Н.В. Слободяник** (друкована версія), канд. психол. наук, ст.н.с. **О.Л. Вернік** (електронна версія).

Редакційна колегія:

Моляко В.О., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Балл Г.О.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Карамушка Л.М.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Смутьсон М.Л.**, дійсний НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Кокун О.М.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Максимова Н.Ю.**, доктор психол. наук, професор; **Москаленко В.В.**, доктор філос. наук, професор; **Піроженко Т.О.**, доктор психол. наук, професор; **Швалб Ю.М.**, доктор психол. наук, професор; **Музика О.Л.**, канд. психол. наук, професор; **Кісарчук З.Г.**, канд. психол. наук, ст.н.с.; **Терещук А.Д.**, канд. психол. наук, ст.н.с.

Члени міжнародної редакційної колегії:

Антон Фабіан, професор, доктор габілітований, завідувач кафедри соціальної роботи, Університет Павла Йозефа Шафарика в Кошицях (Словаччина); **Марек Палюх**, професор надзвичайний, доктор габілітований гуманітарних наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки в Інституті педагогіки Жешівського університету (Польща); **Євген Глива**, професор, доктор філософських наук з психології, іноземний член НАПН України, (Австралія); **Роман Трач**, професор, доктор філософських наук, іноземний член НАПН України (США); **Альфред Прітц**, професор, доктор з психології та педагогіки, ректор університету ім. Зігмунда Фрейда (Австрія).

Редакційна рада тому: **Кружева Т.В.** (відповідальний редактор тому), канд. психол. наук, доцент; **Клименко В.В.** доктор психол. наук, професор; **Корніяка О.М.** доктор психол. наук, ст.н.с.; **Малхазов О.Р.** доктор психол. наук, професор; **Завадська Т.В.** канд. біол. наук, ст.н.с.; **Савченко Т.Л.** мол.н.с (відповідальний секретар тому).

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.
(протокол № 10 від 27.10.2016 р.)*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 17847-6693ПР від 10.06.2011*

*Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України в галузі психологічних наук
(Наказ МОН України № 1021 від 7.10.2016 р.)*

З М І С Т

<i>Болотнікова І.В.</i> Акмеологічні основи особистісного самоздійснення...	3
<i>Гуменюк Г.В.</i> Феномен самоздійснення у вимірі акмеологічного розвитку професіоналу.....	12
<i>Дзвоник Г.П.</i> Роль емоційної стійкості в професійному самоздійсненні фахівця.....	24
<i>Дубчак Г. М.</i> Порівняльний аналіз навчального стресу у студентів вищих та середніх навчальних закладів.....	30
<i>Завадська Т.В.</i> Психологічні особливості складових професійного самоздійснення вихователів дошкільних закладів.	39
<i>Івашкевич Е.З.</i> Моделі соціальних репрезентацій в парадигмі дослідження соціального інтелекту педагога.....	49
<i>Каплуненко Я.Ю.</i> Особистісні чинники соціального інтелекту у фахівців соціономічного профілю.....	58
<i>Кокун О.М.</i> Чинники професійного самоздійснення особистості (статеві особливості).....	74
<i>Корніяка О.М.</i> Комунікативна компетентність як визначальний чинник професійного самоздійснення викладача вищої школи.....	82
<i>Кружева Т.В.</i> Індивідуальні особливості мотиваційних компонентів в професійному самоздійсненні вчених-дослідників.....	93
<i>Лахтадир О.В.</i> Психологічна характеристика комунікативної компетентності майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту: факторний аналіз.....	100
<i>Литвинчук Л. М.</i> Основні підходи до вивчення проблеми наркотичної залежності	109
<i>Панасенко Н.М.</i> Вплив криз професійного розвитку на професійне самоздійснення вчителя.....	117
<i>Панасенко Н.М., Войтович М.В.</i> Психологічні особливості подолання особистістю життєвих криз.....	126
<i>Пилипенко Н.М.</i> Психологічні захисти та самоствавлення особистості.....	136
<i>Савченко Т.Л.</i> Психологічне сприяння психофізіологічному забезпеченню професійного самоздійснення фахівця в умовах соціально-економічних перетворень.....	144
<i>Сердюк Л.З., Шамич О.М.</i> Психологічні основи самореалізації особистості	150
<i>Удод М.О.</i> Концептуальні основи психологічного відбору працівників служби екстреної медичної допомоги та медицини катастроф	157
<i>Ходос О.С.</i> Стрес, тривога та агресія, як небажані складові адаптаційного процесу для військовослужбовців.....	167
<i>Шелестова О. В.</i> Особливості протікання розладів адаптації у різних вікових та соціальних групах.....	176
<i>Шульга В.В.</i> Взаємозв'язок рівня шкільної тривожності і адаптації школярів.....	184
Відомості про авторів.....	191

CONTENTS

<i>Bolotnikova I.V.</i> Acmeological basics of personal self-fulfilment.....	3
<i>Humenyuk H.V.</i> The “self-fulfilment” phenomenon in the terms of acmeology of professional development.....	12
<i>Dzvonyk G. P.</i> The place of emotional stability in professional self-realization of a specialist.....	24
<i>Dubchak H.M.</i> Comparative analysis of the educational stress of University and vocational schools students.....	30
<i>Zavadaska T.V.</i> Psychology features of professional self-realization constituent of preschool tutors.	39
<i>Ivashkevych E.Z.</i> Models of social representations in the paradigm of researches of social intellect of a teacher.....	49
<i>Kaplunenko Y.Y.</i> Personal factors of Social Intelligence development among specialists of socioeconomic profile.....	58
<i>Kokun O.M.</i> Factors of personal professional self-fulfillment (gender characteristics).	74
<i>Korniyaka O.M.</i> Communicative competence as a determining factor of university teacher’s professional self-fulfilment.....	82
<i>Krujeva T.V.</i> Індивідуальні особливості мотиваційних компонентів в професійному самоздійсненні вчених-дослідників.....	93
<i>Lakhtadyr O.V.</i> Psychological characteristics of communicative competence of future specialist in physical culture and sports: factor analysis.	100
<i>Litvinchuk L.M.</i> the Main approaches to the study of the problem of drug addiction	109
<i>Panasenko N.M.</i> The impact of crises of professional development for professional self-fulfilment teacher.....	117
<i>Panasenko N.M., Voytovich M.V.</i> Psychological characteristics of overcoming the life crises by the personality.....	126
<i>Pylypenko N.M.</i> Psychological protection and self attitude to personality.....	136
<i>Savchenko T.L.</i> Psychological assistance psychophysiological provision of professional self-realization in a professional context of social and economic transformation.....	144
<i>Serdiuk L.Z., Shamykh O.M.</i> Psychological foundations of personal self-realization.....	150
<i>Udod M.O.</i> Conceptual bases of occupational selection of first medical aid and medicine of catastrophes service workers.....	157
<i>Hodos A.S.</i> Stress, anxiety and aggression as unwanted components of the adaptation process for military personnel.....	167
<i>Shelestova O.V.</i> Features of flowing of adaptation's disorders are in the different age-related and social groups.....	176
<i>Shulga V.V.</i> The relationship level of school anxiety and adapt student-ing.....	184
About Authors	191